

ПОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

EVENT OF CRIMINAL OFFENSE IN GROUNDS OF CRIMINAL LIABILITY

Красій М.О.,

аспірант кафедри кримінального права юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена дослідженню події кримінального правопорушення з точки зору підстави кримінальної відповідальності. Автор аналізує неспівпадіння між предметом доказування і підставою кримінальної відповідальності. Доведено, що подія кримінального правопорушення повинна пов'язуватись із відкриттям кримінального провадження, а предмет доказування повинен бути розширений за рахунок підстави кримінальної відповідальності.

Ключові слова: подія кримінального правопорушення, підстава кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність, склад злочину, подія.

Статья посвящена исследованию события уголовного преступления с точки зрения основания уголовной ответственности. Автор анализирует несовпадение между предметом доказывания и основанием уголовной ответственности. Доказано, что событие уголовного преступления должно связываться с открытием уголовного производства, а предмет доказывания должен быть расширен за счет основания уголовной ответственности.

Ключевые слова: событие уголовного преступления, основание уголовной ответственности, уголовная ответственность, состав преступления, событие.

The article investigates events of a criminal offense in terms of grounds of criminal liability. The author analyzes discrepancy between subject and basis of proof of criminal responsibility. It is proved that event of criminal offense should be associated with starting of criminal proceedings and object of proof should be extended by reason of criminal liability.

Key words: event of criminal offense, grounds of criminal liability, criminal liability, offense, essence of crime.

Актуальність теми. На сьогоднішній день виникає неспівпадіння між предметом доказування і підставою кримінальної відповідальності, що призводить до прогалин у кримінальному праві та нечіткому визначенні складу злочину. Такі прогалини призводять до неналежного складання обвинувального акту.

Після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) (19.11.2012 р.) ґрунтовного перегляду потребують загальні положення кримінальної відповідальності, особливо конкретизація підстав та умов цієї форми юридичної відповідальності. Потребує також детальнішого розгляду питання криміналізації і декриміналізації діянь у кримінальному законодавстві України, що провадиться з урахуванням підстави кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 2 Кримінального кодексу України (далі – КК) [1, с. 103].

Метою даної статті є спроба знайти точки дотику й визначити спільне у розумінні «подія кримінального правопорушення» та «підстава кримінальної відповідальності».

Вагомий внесок у розв'язання даної проблеми, яка викликає дискусію серед науковців, зробили такі вчені як: П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Є.С. Гнатенко, А.Г. Забатуріна, М.Й. Коржанський, І.І. Митрофанов, В.О. Попелюшко, А.М. Притула, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Л.В. Юрченко та ін.

Виклад основного матеріалу. Частина 1 ст. 2 КК визначає, що єдиною і достатньою підставою кримінальної відповідальності є наявність у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні всіх ознак складу злочину, передбаченого КК [2]. Це положення закону дає відповідь на питання: на якій підставі особа підлягає кримінальній відповідальності. Вочевидь вона підлягає притягненню до відповідальності у разі вчинення такого суспільно небезпечного діяння, яке містить не просто ознаки злочину, а ознаки саме такого складу злочину, який передбачено КК. Таке законодавче визначення підстави кримінальної відповідальності не дає відповіді на багато теоретичних питань щодо єдиної теоретичної і законодавчої підстави кримінальної відповідальності [1, с. 103].

Кримінальна відповідальність – це реакція держави на вчинене особою кримінальне правопорушення та форма

реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру. Така реакція знаходить своє вираження у певному правозастосовному акті органу держави – обвинувальному вирокі суду. В зв'язку з цим розрізняють матеріальну і процесуальну підстави кримінальної відповідальності. Матеріальною підставою визнається злочин, а процесуальною – обвинувальний вирок суду [3, с. 240].

І.І. Митрофанов зазначає, що «наявність в учиненому діянні складу злочину є єдиною і достатньою підставою для настання кримінальної відповідальності, що розглядається нами як юридичний факт у механізмі її реалізації. При відсутності в учиненому діянні складу злочину неможливо застосувати до будь-кого санкції кримінально-правової норми Особливої частини КК. Указівка на факт вчинення особою діяння, що підпадає під часові та просторові межі дії даного закону і містить усі ознаки складу злочину, передбаченого таким законом, виступає як гіпотеза кримінально-правової норми Особливої частини КК. Не визначивши, що таке склад злочину взагалі, і які елементи та ознаки до нього включаються, не можливо з'ясувати, що є складом конкретного злочину. Проте відсутність дефініції складу злочину у КК вдало заповнюється доктринаю кримінального права» [4, с. 367].

Так, М.Й. Коржанський зауважив, що «повною мірою кримінальна відповідальність конкретизується саме кваліфікацією злочину, яка визначає сутність, зміст і обсяг обвинувачення» [5, с. 19].

Ведучи розмову про підстави кримінальної відповідальності, можемо констатувати і такий юридичний факт. Залежно від того, які підстави беруться за основу в теорії кримінального права, розрізняють таке поняття, як індивідуалізація кримінальної відповідальності. Відповідно до чинного кримінального законодавства виділяють три основні форми індивідуалізації кримінальної відповідальності. Перша – обмеження особи, винної у вчиненні злочину, тобто, в зазначених випадках суд виносить обвинувальний вирок, у якому визнає особу винною, коли в її діянні є склад злочину як підстава кримінальної від-

повідальності, але не призначає їй покарання за нормами ч.ч. 4, 5 ст. 74 КК. Друга – це винесення обвинувального вироку з призначенням особі конкретного покарання на підставі фактичної та юридичної сторін кримінальної відповідальності, але від відбування якого вона звільняється. І третя – це винесення обвинувального вироку з призначенням особі конкретного виду й розміру покарання, яке вона відбуває на підставі матеріальної і процесуальної сторін кримінальної відповідальності [1, с. 105].

Початком реалізації потенційної кримінальної відповідальності визнається час вчинення злочину, тобто момент, з якого діяння особи повністю відповідає ознакам описаної в законі про кримінальну відповідальність дії чи бездіяльності, що є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу конкретного злочину, і не тільки тому, що в цей момент виникають кримінально-правові відносини між особою, яка вчинила злочин, потерпілим від злочину і державою, але й тому, що саме на цей момент органи досудового розслідування та суд устанавлюють наявність усіх ознак складу злочину у вчиненому діянні, рецидиву злочинів та інших обставин, що мають важливе значення для обґрунтованого покладення на особу заходів кримінальної відповідальності, правильної кваліфікації його діянь і справедливого, відповідного закону застосування кримінально-правових засобів впливу [6, с. 121–122].

Виникнення кримінальної відповідальності пов'язане з фактом вчинення злочину конкретною особою. У цей момент між нею і державою виникають кримінально-правові відносини і кримінальна відповідальність. Забезпечення того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, можливе лише за умови швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду (ст. 2 КПК) [3, с. 240].

На думку В.О. Попелюшка, «співставлення складу злочину і події злочину показує, що друге поняття ширше першого за змістом тому, що, по-перше, включає «час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину», й у тих випадках, коли вони не являються обов'язковими ознаками складу, а по-друге, є відкритим. І це не випадково. Подія злочину, крім ознак складу злочину, часу, місця способу дії, може характеризуватися і іншими кримінально-правовими ознаками, що впливають на застосування норм Загальної частини КК (чинності закону про кримінальну відповідальність в просторі тощо)» [7, с. 180–181].

У кримінально-правовому і кримінально-процесуальному значеннях подія злочину (подія кримінального правопорушення) – це діяння особи, вчинення якого заборонено законом і яке законодавцем визнається злочином (кримінальним правопорушенням). Отже, подія злочину – це вчинення особою діяння, яке має ознаки злочину. В найбільш узагальненому визначенні подія злочину – це вчинення злочину [8, с. 119].

Стаття 91 нового КПК передбачає ряд обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Однією з обставин, які підлягають доказуванню, є подія кримінального правопорушення. Пункт перший ст. 91 КПК визначає подію кримінального правопорушення як час, місце, спосіб, та інші обставини вчинення кримі-

нального правопорушення. З позиції науки кримінального права України ці ознаки в сукупності є факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину. Окрім цих ознак у ст. 91 КПК зазначено, що підлягають доказуванню винуватість (форма вини, мотив, мета) вчинення кримінального правопорушення, вид і розмір процесуальної шкоди, розмір процесуальних витрат, обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [9, с. 138].

При доказуванні, насамперед, мають бути встановлені обставини, які належать до події кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку). Закон не роз'єднує дане поняття. Його слід тлумачити, як окреме явище, що відбулося в певному місці й часі, та має передбачені матеріальним законом ознаки. Відомо, що кожне кримінальне правопорушення – подія, але не кожна подія – кримінальне правопорушення (злочин чи кримінальний проступок). При доказуванні обставин, які утворюють подію злочину, належить встановлювати передбачені нормою кримінального закону діяння, наслідки для матеріальних складів та наявність між ними причинного зв'язку вчинення. Подія злочину розуміється, як елементи об'єктивної сторони складу злочину, що відбуваються у певному часі, місці та певним способом. Перелік таких ознак визначається відповідною нормою кримінального закону, що визнає злочином конкретне суспільно небезпечне діяння, та іншими нормами КК, наприклад, ст. 26 «Поняття співучасті», ст. 27 КК «Види співучасників», ст. 32 КК «Повторність злочинів» і т. ін. [10].

Таким чином, виникнення кримінальної відповідальності пов'язане з фактом вчинення злочину конкретною особою. Вона може бути реалізована тільки через належну правову процедуру, встановлену кримінальним процесуальним законом, шляхом встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, та визнання судом такої особи винною та призначенні щодо неї кримінального покарання на підставі обвинувального вироку, що набрав законної сили. Особа не несе кримінальної відповідальності до тих пір, доки її не буде визнано судом винною [3, с. 242].

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що не потрібно отождествляти поняття «подія кримінального правопорушення» і «підстава кримінальної відповідальності». КК визначає, що підставою кримінальної відповідальності є склад злочину, тоді як в КПК прописано, що підставою відкриття кримінального провадження є подія кримінального правопорушення. Подія кримінального правопорушення повинна пов'язуватися із відкриттям кримінального провадження, а предмет доказування повинен бути розширений за рахунок підстави кримінальної відповідальності.

Подія кримінального правопорушення є обставиною, яка підлягає доказуванню, тобто становить предмет доказування, який потребує розширення в КПК, оскільки він не вичерпує підставу кримінальної відповідальності.

Основою обвинувального акту повинна бути подія кримінального правопорушення, а не підстава кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Гнатенко Є.С. Підстави кримінальної відповідальності за законодавством України / Є.С. Гнатенко // Вісник АМСУ / Серія: «Право». – 2013. – № 2 (11) – С. 102–106.
2. Тацій В.Я., Пшонка В.П., Борисов В.І., Тютюгін В.І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін // Харків «Право». – 2013. – Загальна частина. Том 1. – 374 с.
3. Юрченко Л.В., Забабуріна А.Г. Притягнення до кримінальної відповідальності – як стадія кримінального провадження / Л.В. Юрченко, А.Г. Забабуріна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / Серия «Юридические науки». – 2012. – Том 25 (64). – № 2. – С. 238–243.

4. Митрофанов І.І. Взаємозв'язок доктрини кримінально-правового вчення про механізм реалізації кримінальної відповідальності / І.І. Митрофанов // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (9–10 жовтня 2014 р.). – Харків. «Право». – 2014. – С. 365–369.
5. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.
6. Митрофанов І.І., Притула А.М. Співучасть у злочині: навч. посіб. / І.І. Митрофанов, А.М. Притула. – О.: Фенікс, 2012. – 205 с.
7. Попелюшко В.О. Достовірне (істинне) встановлення обставин предмета доказування – запорука їх правильної кваліфікації / В.О. Попелюшко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – Число 1 (17). – С. 180–182.
8. Андрушко П.П. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження: окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти застосування / П.П. Андрушко // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2 – С. 114–122.
9. Созанський Т.І. Чи підлягає доказуванню подія кримінального правопорушення з урахуванням положень Особливої частини КК України / Т.І. Созанський // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2013. – С. 138–140.
10. Тацій В.Я. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. – [Електронний ресурс]. – В.Я. Тацій – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/63506-stattya-91-obstavini-yak-pdlyagayut-dokazuvannyu-u-kriminalnomu-provadjenn.html>.